


GENEALOGIA DE LES FOTOGRAFIES DE FRANCESC BOIX

Ramon Barnadas Rodríguez

President de Fotoconnexió



El 14 de setembre de 2016 tenia lloc al Palau Marc de Barcelona la donació de negatius fotogràfics constituïda per dues agrupacions ben diferenciades, una de les quals contenia imatges de la Guerra Civil espanyola, moltes d'elles fetes a les terres de Lleida. L'acte, que va ser presidit pel llavors conseller de Cultura, Santi Vila, va significar l'ingrés de les fotografies a l'Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), representat pel seu director Francesc Balada, de mans de Josep Cruanyes, portaveu de la Comissió de la Dignitat, entitat que fins a aquell moment era propietària del material. La donació va suposar l'entrada de 1.371 negatius als dipòsits de l'ANC, aproximadament la meitat dels quals, no feia gaire, havien estat atribuïts a Francesc Boix i Campo (Barcelona, 1920 – París, 1951)¹, una figura rellevant dins la història de la fotografia a Catalunya, que va tenir una vida curta i intensa vinculada a conflictes bèl·lics i a la política. Boix va produir els negatius mentre era a diversos fronts de la Guerra Civil, on va arribar com

a voluntari després que durant el 1937 col·laborés amb la revista *Juliol*, òrgan de difusió de les Joventuts Socialistes Unificades (JSU), a les quals pertanyia. A més dels negatius, l'ANC també va rebre els fitxers digitals en alta resolució amb una còpia de consulta, un fitxer amb la descripció de les imatges de Boix i nombrosa documentació complementària. Tota la informació referida va ser el resultat de la feina que va fer un grup multidisciplinari de voluntaris de l'associació Fotoconnexió (constituït per Jordi Algué, Ramon Barnadas, Mariano Blanco, Laia Foix, David González, Mayte Lingg, Ricard Marco, Pep Parer i Lluís Saura), una entitat fundada el 2011 amb la intenció de preservar i difondre la fotografia i que aplega tant fotògrafs aficionats i professionals com historiadors, col·leccionistes, arxivers, etc.² Gràcies a això, les imatges de la guerra van estar disponibles per a tothom al web de l'ANC pocs dies després d'haver-les rebut.

Fins a aquell moment, a Francesc Boix se'l coneixia fonamentalment per la seva intervenció, junt amb altres presoners de Mauthausen, en l'extracció de negatius que recollien l'activitat al camp de concentració i extermini, i que haurien d'haver estat destruïts si s'haguessin seguit les indicacions dels seus responsables. Són uns fets força difosos que, per exemple, han arribat al cinema i al còmic³ i que van tenir repercussions importants en els judicis de Nuremberg i Dachau, on van ser condemnats diversos nazis. Allà, Boix va declarar com a testimoni i es van presentar com a prova diverses de les fotografies salvades, de manera que va ser possible la identificació d'alguns dels acusats. Tot plegat fa que Boix sigui conegut habitualment com el *fotògraf de Mauthausen*, un malnom que pot induir a errors, ja que ni ell ni cap dels seus companys no van obtenir les imatges indicades. El seu biògraf, Benito Bermejo, explica⁴ que eren els soldats de la SS els que retrataven la vida al camp i que, a tot estirar, els presoners que treballaven al servei fotogràfic (com era el cas de Boix) obtenien alguns retrats dels interns, imatges que passaven a formar part de fitxes administratives. Boix no va actuar com a fotògraf fins que el camp no va ser abandonat pels alemanys, moment en el qual va aconseguir una càmera i va documentar-ne l'alliberament i la posterior activitat dels soldats aliats. En acabar la Segona Guerra Mundial, el fotògraf s'estableix a França i fins a la seva mort treballa per a revistes comunistes. Conseqüentment, la troballa dels negatius de la Guerra Civil i la posterior identificació de l'autoria fa que s'ompli un buit curt, però important, en la trajectòria de Boix com a reporter gràfic.

El col·leccionista Raymond Puech, de Perpinyà, va adquirir el material, segons ell mateix recorda, en una parada d'una fira local d'objectes usats, que moltes vegades procedeixen del buidatge d'immobles. Puech diu que, primer, el

va oferir a entitats de la Catalunya Nord, que no s'hi van mostrar interessades perquè no contenia imatges de l'exili republicà. A continuació, ho va fer a la delegació de la Generalitat a Perpinyà, que tampoc no el va considerar pertinent. Finalment, Ignasi Solé, un antiquari de Barcelona, va examinar els negatius al domicili del francès i els va adquirir per 700 €. Puech recorda que Solé feia d'intermediari i estava en tractes amb una dona de Lleida, però finalment el negoci no va tirar endavant, per la qual cosa el 2010 el material sortia a subhasta a la casa Soler y Llach de Barcelona. En aquell moment encara no s'havia constatat que els negatius tenien dos productors diferents i se'n desconeixia l'autoria, però s'especulava que l'autor podria haver estat Joan Andreu Puig Farran, un fotoreporter de guerra. Aquest fet, juntament amb el recent *affaire* Centelles, va provocar que el preu inicial de tots els negatius fos de 25.000 €. Ningú no hi va optar, per la qual cosa a principis de 2013 el seu propietari els va tornar a posar a la venda, aquest cop per Internet (a Todocolección), a un preu de 7.500 €. És en aquell moment quan Ricard Marco, membre de Fotoconnexió, s'assabenta de la nova oferta i la posa en coneixement de la Biblioteca de Catalunya, lloc on treballa com a fotògraf. Al mateix temps, una entitat universitària de fora de Catalunya s'interessa per les imatges, fet que posa Marco en alerta. Curiosament, qui escriu aquestes ratlles, i sense que sabés res de tot això, freqüentava aquells dies el local de Solé —Original Poster Barcelona— per consultar un altre material i recorda que l'antiquari, de manera espontània, li va ensenyar els negatius en qüestió, li va comentar alguns detalls sobre les negociacions i li va demanar, de passada, on podia aconseguir una taula de llums per poder ensenyar-los amb comoditat als interessats. El cas és que altres institucions públiques catalanes també s'assabenten de l'existència dels negatius, però la compra per part de l'entitat universitària sembla imminent. Aquells dies, Marco contacta amb Cruanyes amb la intenció d'aclarir si els negatius podien ser de Puig Farran, sobre qui havia publicat un article a *Capçalera*, la revista del Col·legi de Periodistes de Catalunya.⁵ Davant la possibilitat que les fotografies marxin de Catalunya, Cruanyes negocia amb Solé i les compra el març de 2013, després d'aconseguir reunir els diners en pocs dies mitjançant les aportacions d'una cinquantena de particulars, de la revista *Sàpiens* i de l'editorial Ara Llibres.

LA IDENTIFICACIÓ DELS PRODUCTORS

Després de l'adquisició dels negatius, la Comissió de la Dignitat es compromet a donar-los a l'ANC una vegada els hagi estudiat, però també comença un període d'una relativa, diguem-ne, crisi de personalitat. Tot el material és batejat amb el nom de Fons Argelers, donant per suposat que el seu autor devia

haver estat algun dels refugiats republicans que van malviure als campaments aixecats a les platges properes a la vila indicada i, per tant, a prop també de Perpinyà, on Puech els va trobar. Però si bé és una possibilitat, de moment no hi ha cap evidència que això fos realment així i, d'altra banda, tampoc no hi ha constància que Boix passés pel camp d'Argelers, com sí que n'hi ha que ho fes pels de Septfons i Vernet d'Ariège. En tot cas, és amb la denominació Argelers que el material arriba als voluntaris de Fotoconnexió, que s'encarreguen del seu tractament arxivístic a partir del mes d'abril de 2013, actuació que s'inicia amb un inventari i amb la col·locació de les imatges en material de conservació preventiva aportat per l'ANC.

Durant el trànsit per diverses mans, alguns dels negatius havien estat extrets dels seus contenidors originals (dues capsas de llauna i una de fusta), però no va ser difícil constatar que tenien dos productors independents. Totes les imatges que eren dins les capsas de llauna van ser fetes a la dècada de 1930, en negatius de 35 mm que estaven embolcallats amb paper curiosament retolat segons el seu contingut iconogràfic. Les fotografies mostren, en part, escenes de Barcelona, una gran quantitat de Sitges, el Garraf i Castelldefels, nus de diverses dones i altres escenes que demostren que el seu productor era un afi-

cionat amb una dedicació considerable. Pel que fa als negatius de la Guerra Civil, eren dins d'una capsa de fusta i a l'interior de la tapa hi havia una etiqueta amb l'anotació «Aliança Nacional de la Dona Jove. Als nostres combatents». Hi havia dos tipus de negatius, de 35 mm (nitrats de pel·lícula de cinema aprofitada pel fotògraf) i de 3 × 4 cm (format 127), tots també embolcallats amb paper amb anotacions manuscrites.



Figura 1. Els negatius dels dos productors van arribar en dues capsas de llauna, que contenien les fotografies d'abans de la Guerra Civil, i una de fusta, amb els de Francesc Boix (foto: Mariano Blanco / Fotoconnexió).

Va ser durant el tractament del material que, de manera paral·lela, tant la Comissió de la Dignitat com Fotoconnexió van començar a tenir sospites que l'autor de les fotografies de la guerra podria ser Francesc Boix. D'una banda, als ne-

gatus hi havia retrats de soldats, el cognom de molts dels quals s'indicava als embolcalls. En positivat-los digitalment es va reconèixer Boix en algunes de les imatges, com ara la que el mostra al costat de Gregorio López Raimundo a l'Hotel Colón de Barcelona, seu de les JSU durant una part de la guerra. En aquest cas, l'anotació indica amb precisió els cognoms del polític, mentre que del jove que hi ha al seu costat només se n'indiquen les inicials, «F.B.», fet que dona idea que per al propietari del negatiu era obvi a qui corresponien les lletres indicades. El fet descrit va tenir lloc mentre una periodista de la Xarxa de Televisions Locals entrevistava l'equip de Fotoconnexió, de manera que els indicis sobre la identificació de l'autor de les fotografies constituïen una exclusiva irresistible. Amb una certa excitació, i amb alguna cara de pòquer, els membres de Fotoconnexió van trucar a Josep Cruanyes per explicar-li la situació. En aquell moment els va dir que havia contactat amb una família de Salt que havia reconegut uns familiars seus (el capità Ventura Pau i la seva dona, Montserrat Sureda) en una fotografia de la Guerra Civil que havia difós *El Periódico*, i de la qual conservaven una còpia en paper. Una anotació en un diari personal del capità Pau indicava que la fotografia havia estat feta per Francesc Boix, amb una càmera Leica, a Vilanova de Meià el 2 de juny de 1938. Totes aquestes sorpreses van ser viscudes davant la periodista, per la qual cosa es va negociar amb ella que mantingués el secret fins que es determinés fer-lo públic, indicant-li que seria la primera persona que seria informada quan el descobriment es fes oficial. I així va ser, ja que les dues parts van complir escrupolosament allò acordat. A tot això, en el període que va transcórrer fins que es va fer la roda de premsa informativa, es va tenir el resultat d'una anàlisi de les anotacions manuscrites dels dos conjunts de negatius encarregada per Cruanyes a la grafòloga Maria Teresa Pagespetit, tot comparant-les amb textos de Boix que es conserven al Museu d'Història de Catalunya. Els resultats de la col·laboradora indicaven que Boix era l'autor dels negatius de la Guerra Civil. A més, també cal afegir que es va localitzar una exmilitant de les JSU,⁶ Maria Fabregat, que apareixia en una de les fotografies de la capsa de fusta i que creia recordar que va ser un noi jove, que podria haver estat Francesc Boix, qui li va fer el retrat.

Arribats a aquest punt, era inqüestionable que l'anomenat Fons Argelers passava a estar constituït per dos conjunts ben diferenciats, i que l'autor de les imatges de la Guerra Civil era Francesc Boix. Va ser una gran notícia que la Comissió de la Dignitat va fer pública el juliol de 2013. Ara bé, amb relació a l'autoria de l'altre grup d'imatges, les contingudes a les capsas de llauna, es va generar una disparitat de criteris. L'anàlisi grafològica també deia que hi havia alguns elements comuns entre les grafies dels dos productors, per la qual cosa

podria ser que l'autor de les imatges més antigues hagués tingut alguna influència en la formació de Boix. Basant-se en això, una de les propostes assegurava que l'autor havia estat el seu pare Bartomeu, de qui es diu que era aficionat a la fotografia. El fet que els dos grups de negatius estiguessin junts s'atribuïa al fet que, durant la retirada republicana cap a França, Francesc Boix hauria passat per Barcelona per acomiadar-se de la família, moment en el qual el seu pare li hauria donat els negatius, que considerava un bé preuat. La segona proposta defensava que Bartomeu Boix no podia ser-ne l'autor basant-se en dues consideracions. D'una banda, el contingut de les fotografies no era coherent amb el relat: no hi ha ni una sola imatge de la família Boix; tot són negatius (si un fill s'enduu imatges de record el més lògic és que siguin còpies en paper, perquè pugui mirar-les), i hi ha nombrosos nus (difícilment records familiars). A més, costa de creure que durant la retirada a la frontera es deixés que cap soldat anés a acomiadar-se de ningú. Les memòries dels soldats descriuen el ferri control que s'exercia a la tropa per evitar les desercions, que suposaven un greu perill per la informació que podien proporcionar sobre la posició i els moviments d'un exèrcit en desbandada.⁷ Fins ara, la primera proposta, emocionalment atractiva, és la que ha guanyat en difusió, però han sorgit nous elements de judici. Durant el 2018, Fotoconnexió va procedir a la cerca de documentació que pogués contenir algun text manuscrit de Bartomeu Boix en arxius administratius, eclesiàstics i militars.⁸ Va ser a l'Arxiu Militar Territorial Tercer de Barcelona, on es conserven les actes dels consells de guerra que es van celebrar contra *desafectes al règim*, on es van localitzar diverses signatures de Bartomeu. Amb aquestes signatures, Francesc Viñals Carrera, reconegut grafòleg,⁹ ha fet desinteressadament un estudi en el qual, amb data 4 de gener de 2019, afirma que:

«[Les fotografies de les capsas de llauna] no es poden atribuir a Bartomeu Boix, ja que [a les anotacions dels sobres que les contenen] s'observa una grafonomia diferent [de la seva signatura] i, encara que alguns elements formals poguessin coincidir, són propis de la cal·ligrafia habitual del moment i no són suficients per atribuir-li l'autoria. En canvi, hi ha molts més paràmetres que s'oposen: la distribució espacial, la dimensionalitat, la tensió i el calibratge, la direcció lineal, la inclinació dels eixos, la continuïtat de l'estil i els gestos i els tipus.

Basant-me en això, ja amb aquests elements esmentats [...] em veig en la seguretat de poder negar *a priori* l'autoria de Bartomeu Boix amb relació a les grafies qüestionades.»



Figura 2. Aspectes diversos de la recerca: A) signatura de Bartomeu Boix (a l'esquerra; Arxiu Militar Territorial Tercer de Barcelona; foto: Jordi Algué / Fotoconnexió) i anotacions manuscrites als embolcalls dels negatius d'autor desconegut (a la dreta; foto: Mariano Blanco / Fotoconnexió); B) marges dels negatius de 35 mm del fons d'autor desconegut (a l'esquerra) i dels fets per Francesc Boix (a la dreta); C) Vilanova de Meià el 1938 i el 2013 (foto: Ricard Marco / Fotoconnexió).

Conseqüentment, ara per ara l'autoria del conjunt de negatius que acompanyava els de Francesc Boix continua essent una incògnita. Malgrat tot, la recerca continua i algunes troballes han donat pistes que, tot i que no són conclouents, indiquen, amb un punt de sa optimisme, que en el futur se'n podria identificar amb certesa el productor.

Ara bé, els embolics sobre l'autoria de les imatges no acaben aquí. El 2017, quan ja havien ingressat a les seves dependències, l'ANC encarrega a Jordi Algué un estudi a fons de les fotografies d'autor desconegut, en el decurs del qual es va observar que algunes havien estat fetes per Boix. Com ja s'ha comentat anteriorment, el material va passar per diverses mans abans de ser comprat per la Comissió de la Dignitat, de manera que, tot i que durant el seu tractament Fotoconnexió va restituir molts negatius allà on realment pertanyien, 23 fotogrames de 35 mm no van ser identificats correctament i van quedar dins d'una subsèrie de negatius d'autor desconegut. A l'embolcall que contenia la subsèrie, algú hi havia escrit, amb una grafia i un estri d'escriptura diferents dels de tota la resta de sobres, la paraula «Femme». Queda clar, per tant, que la subsèrie la va originar algú de parla francesa, de manera que va ajuntar retrats femenins fets pels dos fotògrafs. La correcta reinstal·lació dels 23 negatius també es va poder corroborar amb una característica diferenciadora que els voluntaris de

Fotoconnexió havien observat: els de pas universal (35 mm) de Boix, havien estat fets amb una càmera de qualitat, ja que els fotogrames mostren un perímetre net, regular (com correspon, per exemple, a una Leica), mentre que els de l'autor desconegut s'havien obtingut amb una càmera de qualitat mitjana, que els proporcionava uns límits irregulars.

Ara sí que, arribats a aquest punt (i si més endavant no hi ha noves sorpreses), es pot afirmar que en aquell acte del Palau Marc de 2016 es va fer donació de dos conjunts d'imatges produïdes per dos autors. Un d'ells és Francesc Boix, del qual es conserven 266 negatius de 35 mm i 463 de 3 × 4 cm (format 127). L'altre autor és desconegut, i d'ell ens han arribat 642 negatius de 35 mm. Com i qui va dur a França els negatius dels dos fotògrafs és —i potser ho serà sempre— una incògnita. No consta que Boix parlés mai a ningú d'aquest material ni que intentés recuperar-lo quan tenia lliure circulació pel país, tant abans com després de la Segona Guerra Mundial. Era pràcticament obligat fer-ho si es té en compte que en mans dels franquistes els retrats de Boix, junt amb els cognoms apuntats als embolcalls, podien resultar letals. Tampoc no sabem quines van ser les circumstàncies que van fer que els dos conjunts d'imatges estiguessin junts al mercat de Perpinyà on Puech els va comprar, ni si la seva unió va ser merament anecdòtica. Caldrà valorar, per tant, si amb el que se sap d'ells, i una vegada descartat el vincle paternofiliar, els dos conjunts de negatius formen realment un fons, constituït per dos subfons, o si a cadascun li correspon la categoria de fons, vinculats, això sí, per la seva troballa.

DOCUMENTACIÓ I DIFUSIÓ

La primera font d'informació sobre el contingut de les imatges de Boix van ser els embolcalls dels negatius. En molts casos, les anotacions donaven informació de persones i llocs, tot i que no de dates. Però va ser mitjançant les localitats que apareixien esmentades que es va poder establir una cronologia dels fets que situava Boix en dos fronts: el d'Aragó, primer, poc abans i durant l'ofensiva franquista que va tenir lloc el març de 1938 (s'hi esmenten, per exemple, Bergal, Pancrudo, Rillo, Quinto, Fuentes de Ebro i Martín del Río) i, tot seguit, després de la seva caiguda, el del Segre, entre el Montsec al nord, Vilanova de la Barca al sud i Sanaüja; a l'est. Les dates indicades són coherents amb la informació que l'equip de Joan Sella, de Radiotelevisió Espanyola, va trobar mentre preparava el documental *Las dos guerras del fotógrafo Boix*.¹⁰ Es tracta d'una carta entre Montserrat Roig i una de les germanes de Boix, conservada

a l'ANC, en la qual es diu que el fotògraf s'incorpora com a voluntari a l'exèrcit el febrer de 1938. Ho fa, per tant, amb 17 anys i poc abans que es cridi la lleva del biberó. Però a més de les zones indicades, als negatius hi ha, en menor quantitat, altres imatges obtingudes a Manresa, moltes de les quals recullen una celebració esportiva, i a Barcelona l'1 de juliol de 1938, durant l'enterrament del que havia estat el capità de Boix, Nicanor Felipe, mort al front per foc enemic. A més, la comparació dels talls dels negatius també va permetre establir algunes seqüències temporals entre imatges que no tenien relació temàtica i constatar que, malauradament, manquen fotogrames dins les sèries identificades.

És obvi que quan Fotoconnexió digitalitza els negatius es facilita l'accés al seu contingut, cosa que permet, per exemple, que a l'estiu de 2013 Josep Cruanyes i Ricard Marco (acompanyats de familiars)¹¹ efectuïn localitzacions. I ho fan, de vegades, en estreta col·laboració amb els habitants de les contrades que visiten, que es mostren molt interessats i participatius. Les fonts d'informació són diverses i en ocasions fins i tot es té l'ajuda d'historiadors de la Guerra Civil. Així, de mica en mica, el grup de voluntaris cataloga les imatges de Boix emprant la base de dades de l'ANC, fet que permetrà que tot quedi ràpidament disponible quan es faci la donació. El cas és que uns dos anys després de ser adquirit, amb un treball temporalment irregular que depenia de les possibilitats de cadascun dels voluntaris, es conclou la feina i es planteja l'obertura d'una nova etapa: la difusió.

És aleshores quan la comissió de Fotoconnexió elabora un projecte d'exposició i un de publicació que pretenen, d'una banda, explicar els detalls del treball que s'ha dut a terme i, de l'altra, presentar una narració visual d'acord amb unes divisions temàtiques factícies que, entre altres coses, permeten constatar Boix en els tres *leitmotiv* que sembla que van actuar al llarg de tota la seva vida: la fotografia, la política i la guerra. Les propostes es presenten a la Junta de l'entitat, que hi dona el vistiplau. Poc després de començar a desenvolupar-les s'arriba a un acord amb l'Institut d'Estudis Ilerdencs (IEI) perquè produeixi l'exposició, i amb Ara Llibres perquè editi un llibre. Això permet que tant l'exposició com la publicació siguin més ambiciosos, i Fotoconnexió planteja la participació de Josep Maria Solé i Sabaté, amb un text relacionat amb la Guerra Civil, mentre que Ara Llibres compta amb la participació de Maria Barbal, que farà uns textos introductoris als àmbits temàtics de les imatges.

Recordem que som al 2015 i, mentre tot això es cou, el Museu d'Història de Catalunya (MHC), junt amb la Comissió de la Dignitat i l'Amical de Mauthausen, produeix una interessant exposició antològica que recull les tres etapes foto-

gràfiques de Boix: la de la Guerra Civil, en la qual es van emprar les digitalitzacions de Fotoconnexió, la de Mauthausen i la de la postguerra a França, quan treballa com a fotoreporter per premsa comunista, com ara *L'Humanité*, *Ce Soir* o *Regards*. Això fa que, *a priori*, els dos projectes de Fotoconnexió semblin redundants, però el cert és que la perllongada convivència dels voluntaris amb els negatius durant el seu tractament havia aportat un coneixement i una proximitat al conjunt de les imatges que era necessari donar a conèixer, per la qual cosa tot tira endavant. Els resultats apareixen a finals de 2016, amb el llibre,¹² que té dues versions (una en català i una altra en castellà), i l'exposició, que s'inaugura a la Sala Montsuar de Lleida el 15 de desembre de 2016. A la sala, les imatges van acompanyades de material fotogràfic d'època, reproduccions de revistes, cartells de propaganda política, mapes militars de la zona on va ser Boix, extractes dels textos de Maria Barbal, un vídeo amb pràcticament la totalitat dels retrats que hi ha, etc. Ràpidament són moltes les entitats que mostren el seu interès per l'exposició i la política de difusió de l'IEI, que l'ofereix sense cap càrrec i assumeix les despeses del transport, els posa les coses fàcils.¹³ A més, Fotoconnexió ofereix diverses activitats gratuïtes, com ara visites guiades, col·loquis i la projecció del documental de RTVE, de manera que fins i tot participa en els cursos d'estiu de la Universitat de Lleida fets a Alcoletge el 2017 i a Tremp el 2018. Tot plegat fa que, per reduir la llista d'espera (que fins i tot inclou localitats de fora de Catalunya, com ara Perpinyà, Santander i Sevilla), es produeixi una segona còpia de l'exposició. El resultat és que fins al 31 de gener de 2019 són 19 les entitats que han exhibit «Els primers trets de Francesc Boix», amb una afluència que supera les 25.000 persones.¹⁴



Figura 3. L'exposició «Els primers trets de Francesc Boix» a la Sala Montsuar de Lleida. (foto: Josep Rigol / Fotoconnexió).

Però més enllà de les xifres, el projecte Boix és un exemple de treball col·lectiu que ha fructificat en la recuperació i la difusió del valuós llegat d'un jove fotògraf i que, a més, ha proporcionat un retorn enriquidor cap a Fotoconnexió en forma d'anècdotes, algunes de les quals són força reveladores. Dues d'aquestes anècdotes estan relacionades directament amb els seus protagonistes. En primer lloc, gràcies al fet que els seus descendents els han reconegut a l'exposició, s'han pogut identificar alguns soldats dels quals no es coneixia el nom (de molts altres se sabia gràcies al fet que Boix va apuntar el cognom als embolcalls de paper). I, en segon lloc, ha aparegut un testimoni que va conèixer Boix personalment. Es tracta d'August Andreu, avui dia veí del barri de Sants de Barcelona, que va conviure amb ell algunes estones durant l'exili a Montpeller. Si bé és cert que en aquella època ell era un nen de quatre o cinc anys, encara conserva alguns records directes. Però és molt més allò que sap per mitjà de comentaris fets a casa, atès que la seva família i la de Boix ja es tractaven abans de la Guerra Civil al Poble-sec de Barcelona, on eren veïnes. En aquest sentit, Andreu explica que Bartomeu Boix tenia fama de ser un pare molt estricte i, d'altra banda, se sorprèn quan algú diu que era aficionat a la fotografia, aspecte que no va sentir mai comentar a casa. Per fortuna, les relacions familiars han fet que actualment Andreu conservi un bon grapat d'imatges de Boix, moltes de les quals tenen dedicatòries manuscrites.



Figura 4. A l'esquerra, Boix, d'esquena, en terres gironines el 20 de juny de 1947, segons explica ell mateix al revers de la fotografia. A la dreta, imatge dedicada a la família Andreu presa en la mateixa data que l'anterior, a Cervera de la Marenda, a pocs quilòmetres del pas fronterer del coll dels Belitres, per on s'accedeix a Portbou (Col·lecció August Andreu).

Una altra curiositat és que Fotoconnexió ha rebut informació documental d'alguns assistents a l'exposició, com ara la còpia que Pol Galitó va proporcionar d'un número de la revista *Combate*, publicada per la 30a Divisió, a la qual Boix pertanyia.¹⁵ Va ser a la publicació referida on van aparèixer algunes fotografies

de Boix sense que se n'indiqués l'autoria. Durant el tractament de les imatges, la recerca ja s'havia enfocat, per exemple, cap a l'Arxiu General de la Guerra Civil Espanyola de Salamanca i cap a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, i havia permès constatar el fet referit, que situa Boix com a reporter gràfic de guerra. Però, com que es tractava de premsa efímera, molts dels exemplars de *Combate* han desaparegut, per la qual cosa el nou número, que duu la data de 18-20 de novembre de 1938, va permetre identificar més imatges de Boix dins la publicació. Altres vegades, les col·laboracions han tingut un caràcter realment particular, com les recreacions que en dues ocasions va fer l'Associació Grup de Recreació Històrica XV Brigada Mixta. Les seves posades en escena no es queden en una mera anècdota de l'atretzo, sinó que van acompanyades d'un fil conductor i formatiu adreçat als assistents.

I ja per acabar, una anècdota final que lliga un jove del passat amb els joves del present. Algunes entitats que reben l'exposició organitzen visites adreçades als estudiants dels darrers cursos de secundària. Durant una conversa, la directora d'una d'aquestes entitats indicava la impressió que als joves els causava saber que les fotos que veien havien estat fetes per un noi que tenia, aproximadament, la seva edat. L'apatia vital (i generalment, per sort, transitòria) que en alguns casos els acompanyava es transformava en sorpresa i empatia i era evident que la formació de la imatge de si mateixos en les circumstàncies que tenien davant dels ulls removia alguna cosa dins seu.



En diverses ocasions, Boix va retratar civils amb els quals va conviure.



Martín del Río (Terol).



Francesc Boix amb una metralladora.



Gregorio López Raimundo i Francesc Boix en un balcó de l'Hotel Colón de Barcelona, seu de les JSU durant part de la Guerra Civil.



Dos soldats republicans carreguen un morter.



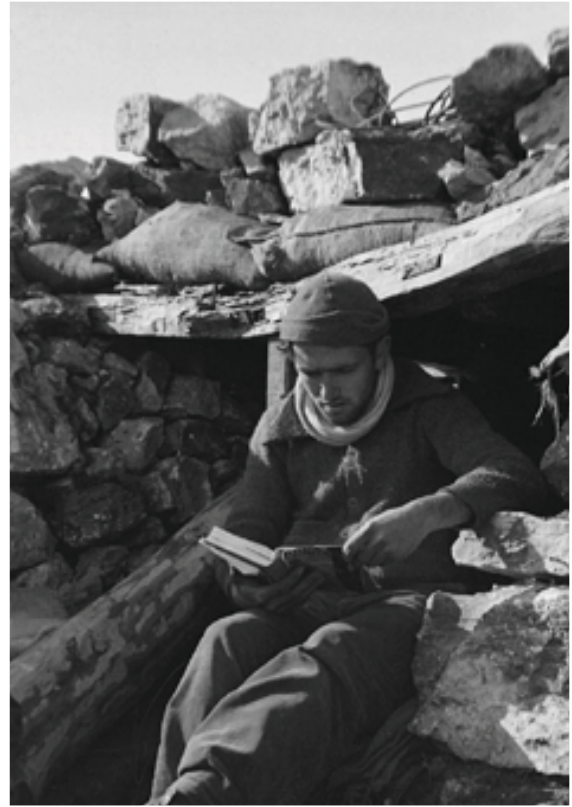
Soldat de l'Exèrcit Popular de la República.



Discurs del comissari polític de la 30a Divisió, Jaume Girabau, des del balcó del Cafè Escolà, a Vilanova de la Barca, amb motiu de la Festa del Treball, l'1 de maig de 1938.



El capità de la 30a Divisió, Nicanor Felipe.



Un soldat llegeix en algun lloc del front d'Aragó.



Grup de dones de l'Aliança Nacional de la Dona Jove durant una visita als soldats de la 30a Divisió.



Ball al Castell de Remei amb dones de l'Aliança Nacional de la Dona Jove.



Soldats a la vall de Meià.



Soldats de l'Exèrcit Popular de la República.



Retrat a la plaça de Vilanova de Meià, del grup de soldats que ha participat en unes operacions militars a la zona del barranc de Badaüll, al Montsec de Rúbies.



L'agost de 1938, un tanc intenta tornar a les posicions republicanes durant la crescuda del riu Segre causada per l'obertura dels embassaments, en mans dels feixistes.



Vilanova de la Barca l'agost de 1938.

NOTES

1. Les dates precises de naixement i mort de Francesc Boix varien segons la font que es consulti. Pel que respecta a la data de naixement, considerem vàlida la que ell mateix proporciona al judici de Nuremberg (*Actes del judici de Nuremberg*, vol. 6. Sessió del 28 de gener de 1946. Accessible a <http://avalon.law.yale.edu/imt/01-28-46.asp>: M. Dubost: «B-O-I-X (tot girant-se cap al testimoni), va néixer vostè el 14 d'agost de 1920 a Barcelona?»). Boix: «Sí» [Consulta: 5, febrer, 2019].
2. <http://www.fotoconnexio.cat> [Consulta: 5, febrer, 2019].
3. Al cinema, amb la pel·lícula *El fotógrafo de Mauthausen* (2018) dirigida per Mar Targarona, i al còmic per mitjà de Salva Rubio, qui incorpora dades sobre els negatius de Boix (RUBIO, Salva; COLOMBO, Pedro J.; LANDA, Aintzane. *El fotógrafo de Mauthausen*. Barcelona: Norma Editorial, 2018).
4. BERMEJO, Benito. *El fotógrafo del horror: la historia de Francisco Boix y las fotos robadas a los SS de Mauthausen*. Barcelona: RBA Libros, 2002. Hi ha una edició de 2015 que inclou un apèndix en el qual es parla de la feina de Fotoconnexió amb els negatius de Boix.
5. CRUANYES, Josep. «Andreu Puig Farran». *Capçalera* (desembre de 1990), p. 42-45.
6. «Un exemple a imitar». *Juliol* (22 de gener de 1938), p. 8.
7. BELART I BENENY, Pere. *Diari d'un soldat (1937-1939)*. Tremp: Garsineu Edicions, 2004.
8. Hi van participar, a més d'alguns membres de la comissió Boix, María de los Santos García Felguera i Goyo Escalada, que són socis de Fotoconnexió.
9. Francesc Viñals Carrera és professor de Ciències Forenses acreditat per la UNESCO i membre professor de la World Jurist Association. També és grafoanalista i pèrit cal·ligràfic judicial, i director cofundador dels programes del màster de Grafoanàlisi Europea i del màster de Criminalística de la Universitat Autònoma de Barcelona.
10. *Las dos guerras del fotógrafo Boix*. RTVE, 2015. Accessible a: <http://www.rtve.es/alicarta/videos/cronicas/cronicas-dos-guerras-del-fotografo-boix/2971747/>. [Consulta: 5, febrer, 2019].
11. També hi van participar Pilar Rebaque, Dúnia Pèrdrix i Edmon Marco.
12. Els primers trets de Francesc Boix. Barcelona: Ara Llibres, 2016. Curiosament, els guionistes de la pel·lícula *El fotógrafo de Mauthausen*, Roger Danès i Alfred Pérez Fargas, van saber de Boix mitjançant la publicació referida.
13. L'Institut d'Estudis Ilerdencs ha produït una nova exposició, «El fill al front», basada exclusivament en els retrats que va fer Boix i en textos del poeta Agustí Bartra.
14. Cal assenyalar que també hi ha hagut molta difusió en premsa, ràdio i televisió (per exemple, entre d'altres, a *El Periódico*, *El País*, *El Mundo*, *Huffington Post*, Ràdio 4, Cadena Ser, Radio Euskadi, Cadena COPE, Betevé), de manera que a finals de gener de 2019 es compten fins a 27 participacions en els mitjans de comunicació.
15. Altres persones que en algun moment han col·laborat en el tractament dels negatius i la cerca d'informació han estat Quim Aloy, Sergi Carné, Bernat Cortés, Maribel Quinto i Àngel Rodríguez Blanco.

Agraïments:

Al Centre de Documentació Montserrat Roig del Col·legi de Periodistes de Catalunya per l'accés a la revista Capçalera.

RESUM

Després de passar per persones diverses i per dues subhastes, unes fotografies de la Guerra Civil espanyola d'autor desconegut, adquirides per la Comissió de la Dignitat gràcies a les aportacions econòmiques fetes per particulars i entitats, van arribar a les mans d'un conjunt de voluntaris de Fotoconnexió, amb formacions diverses, que les van tractar arxivísticament i, més endavant, van concebre i promoure una publicació, editada per Ara Llibres, i una exposició, produïda per l'Institut d'Estudis Ilerdencs. Al llarg del tractament, les imatges van aportar una sorpresa, ja que es va descobrir que havien estat fetes per Francesc Boix i Campo (Barcelona, 1920 – París, 1951), conegut pel fet d'haver participat en l'evasió de negatius del camp de concentració nazi de Mauthausen. La troballa, per tant, passava de ser una nova aportació de fotografies de la guerra a cobrir un aspecte inèdit de la vida del fotògraf, que completava la seva trajectòria com a fotoreporter.

RESUMEN

Después de pasar por distintas personas y por dos subastas, unas fotografías de la guerra civil española, de autor desconocido y adquiridas por la *Comissió de la Dignitat* gracias a las aportaciones económicas de particulares y entidades, llegaron a las manos de un conjunto de voluntarios de Fotoconnexió de diversa formación. Estos las trataron archivísticamente y, más adelante, concibieron y promovieron sobre ellas una publicación, editada por Ara Llibres, y una exposición, producida por el *Institut d'Estudis Ilerdencs*. A lo largo del tratamiento, las imágenes aportaron una sorpresa: se descubrió que eran obra de Francesc Boix i Campo (Barcelona, 1920 – París, 1951), conocido por haber participado en la extracción de negativos del campo de concentración nazi de Mauthausen. El descubrimiento, por tanto, pasaba de ser una nueva aportación de fotografías de la guerra a cubrir un aspecto inédito de la vida del fotógrafo, que completaba su trayectoria como fotoperiodista

ABSTRACT

After passing through the hands of various owners and being sold at two auctions, photographs of the Spanish Civil War taken by unknown photographers were purchased by the *Comissió de la Dignitat*, thanks to financial contributions by individuals and institutions. They were given to a group of volunteers at Fotoconnexió, who, thanks to their training in various fields, were able to edit them for archiving purposes. They subsequently designed and launched a publication through Ara Llibres, and an exhibition, organised by the Institut d'Estudis Ilerdencs. The images provided a surprise while they were being edited, with the discovery that the photographs had been taken by Francesc Boix i Campo (born Barcelona, 1920 - died Paris, 1951), who had helped conceal negatives of photographs taken at the Nazi concentration camp of Mauthausen. This meant that in addition to being a fresh contribution to the war photography archives, the discovery also shed light on a new part of the photographer's life, which rounded out his career as a photographic reporter.

RESUMÉ

Après être passées entre plusieurs mains et avoir été mises en vente aux enchères à deux reprises, des photographies de la Guerre civile espagnole d'un auteur inconnu, achetées par la *Comissió de la dignitat* grâce aux dons de particuliers et d'organisations, ont été récupérées par des volontaires de l'association Fotoconnexió pour faire l'objet d'un traitement archivistique. Ces personnes, qui possèdent des formations diverses, ont ensuite participé à la conception et à la promotion d'une publication éditée par Ara Llibres, ainsi qu'à la préparation d'une exposition, produite par l'*Institut d'Estudis Ilerdencs*. Le traitement de ces images a conduit à une découverte surprenante : l'auteur de ces photographies n'est autre que Francesc Boix i Campo (Barcelone, 1920 – Paris, 1951), célèbre pour avoir fait sortir des négatifs du camp de concentration nazi de Mauthausen. Cette découverte, qui représentait une nouvelle contribution de photographies de guerre, est donc devenue le témoignage d'un aspect inédit de la vie du photographe, complétant ainsi sa carrière de photoreporter.